

O'SMIRLARDA IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK MOSLASHUV DARAJASINING SOLISHTIRMA TAHLILI: OILAVIY MUHIT VA BOLALAR UYI SHAROITLARI

Raimov Jasurbek Jaxongirovich

Qo'qon davlat universiteti
70310301-Psixologiya mutaxassisligi
II bosqich magistranti
Tel: 94 350 29 18

JasurbekRaimov531@gmail.com

Норкузиева Дилрабо Шералиевна

Кокандский государственный университет
Кафедра психологии

Доктор философии (PhD) по психологии, доцент

Annotatsiya: Ushbu maqolada oilaviy muhitda tarbiyalanayotgan o'quvchilar va bolalar uyida yashayotgan o'smirlar o'rtasida ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasini solishtirma tahlil qilish natijalari bayon etilgan. Tadqiqot A.K. Osnitskiy metodikasi asosida o'tkazildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, oilaviy muhit o'smirning ijtimoiy moslashuvi, emotsional barqarorligi va muloqot ko'nikmalarini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-psixologik moslashuv, o'smirlar, bolalar uyi, emotsional barqarorlik, psixodiagnostika, Osnitskiy metodikasi.

Abstract: This article presents the results of a comparative analysis of the levels of social-psychological adaptation among students raised in a family environment and adolescents living in a children's home. The study was conducted using A.K. Osnitsky's adaptability methodology. According to the findings, family environment was identified as a decisive factor in shaping an adolescent's social adaptation, emotional stability, and communication skills.

Keywords: social-psychological adaptation, adolescents, children's home, emotional stability, psychodiagnostics, Osnitsky methodology.

1. KIRISH

O'smirlik davri shaxs rivojlanishida nihoyatda muhim bosqich bo'lib, bu davrda ijtimoiy moslashuv qobiliyatining shakllanishi kelajakdagi hayot sifatini belgilab beradi. Oilaviy muhit — muomala madaniyati, hissiy qo'llab-quvvatlash va tarbiyaviy ta'sir — o'smirning psixologik salomatligi va ijtimoiy faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Oilaviy tarbiyadan mahrum bo'lgan, bolalar uylarida voyaga yetayotgan o'smirlar esa ko'pincha ijtimoiylashuv jarayonida turli to'siqlarga duch keladi. Bu muammo nafaqat pedagogik, balki psixologik va ijtimoiy jihatdan ham chuqur

o'rganishni talab etadi. Mazkur tadqiqot ushbu ikki guruh o'rtasidagi moslashuv darajasidagi farqlarni ilmiy asosda aniqlash va tahlil qilishga bag'ishlangan.

2. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot doirasida o'smirlarning ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasini chuqurroq o'rganish maqsadida ikki xil guruhda — sog'lom o'quvchilar hamda oilaviy bolalar uyida tarbiyalanayotgan o'smirlar o'rtasida A.K. Osnitskiyning moslashuvchanlik metodikasi asosida solishtirma tahlil o'tkazildi.

Nazorat guruhini tashkil etuvchi sog'lom o'quvchilar Farg'ona viloyati Qo'qon shahar 41-umumta'lim maktabidan tanlab olindi. Solishtirma tahlilni amalga oshirishda har ikkala guruhga bir xil psixodiagnostik metodika — moslashuvchanlik darajasini aniqlashga qaratilgan so'rovnoma qo'llanildi. Tadqiqotda ishtirok etgan respondentlar soni har bir guruhda 20 nafardan iborat bo'lib, umumiy tanlanma 40 nafar o'smirni tashkil etdi.

Mazkur metodika o'smirlarning quyidagi ko'rsatkichlarini aniqlash imkonini berdi:

- ijtimoiy moslashuv darajasi;
- emotsional barqarorlik;
- o'quv muhitiga moslashuv;
- muloqot va munosabatlar ko'nikmalari;
- o'zini boshqarish va motivatsiya.

Olingan natijalar har bir guruh kesimida alohida tahlil qilinib, keyinchalik ular o'zaro solishtirildi.

3. TADQIQOT NATIJALARI

3.1. Umumiy moslashuv darajasi

Quyidagi jadvalda nazorat guruhi (ota-ona qarmog'idagi o'quvchilar) va tajriba guruhi (oilaviy bolalar uyi tarbiyalanuvchilari) o'rtasida umumiy moslashuv darajasi ko'rsatkichlari keltirilgan:

1-jadval. Umumiy moslashuv darajasi bo'yicha solishtirma natijalar

Moslashuv darajasi	Ota-ona qaramog'idagi o'quvchilar (n=20)	%	Oilaviy bolalar uyi tarbiyalanuvchilari (n=20)	%
Yuqori	6	30%	3	15%
O'rtacha	10	50%	9	45%
Past	4	20%	8	40%
Jami	20	100%	20	100%

3.2. Yo'nalishlar bo'yicha solishtirma ko'rsatkichlar

Har bir psixologik yo'nalish bo'yicha ikki guruh o'rtasida quyidagicha farqlar kuzatildi:

2-jadval. Yo'nalishlar bo'yicha solishtirma ko'rsatkichlar (%)

Ko'rsatkich nomi	Ota-ona qaramog'idagi o'quvchilar (%)	Oilaviy bolalar uyi tarbiyalanuvchilari (%)
Ijtimoiy moslashuv	72%	60%
Emotsional barqarorlik	68%	55%
O'quv muhitiga moslashuv	75%	62%
Muloqot va munosabatlar	70%	58%
O'zini boshqarish va motivatsiya	73%	59%

4. NATIJALARNING TAHLILI VA MUHOKAMASI

Olingan natijalar ikki guruh o'rtasida sezilarli farqlar mavjudligini ko'rsatadi. Yuqori darajadagi moslashuv sog'lom o'quvchilarda 30% ni tashkil etgan bo'lsa, oilaviy bolalar uyida tarbiyalanayotgan o'smirlarda bu ko'rsatkich atigi 15% ni tashkil etdi. Bu ikki barobarga farq, oilaviy tarbiyaning o'smir psixologiyasiga qanchalik muhim ta'sir ko'rsatishini yaqqol namoyon etadi.

Past darajadagi moslashuv oilaviy bolalar uyidagi o'smirlar orasida 40% ni tashkil etib, sog'lom o'quvchilarga nisbatan (20%) ikki barobar yuqori ekanligi aniqlandi. Bu esa ushbu toifadagi o'smirlarning ijtimoiy va psixologik moslashuv jarayonida muayyan qiyinchiliklarga duch kelayotganligidan dalolat beradi.

Yo'nalishlar kesimidagi tahlil ayniqsa e'tiborga molik natijalarni ko'rsatdi. Emotsional barqarorlik ko'rsatkichi bolalar uyi tarbiyalanuvchilarida (55%) nazorat guruhiga nisbatan (68%) ancha past bo'ldi. Muloqot va munosabatlar yo'nalishida ham shunga o'xshash holat kuzatildi: nazorat guruhida 70% ga nisbatan tajriba guruhida 58% ni tashkil etdi. Bu farqlar bolalar uyida o'sgan o'smirlarning ruhiy holati, o'ziga ishonch darajasi va ijtimoiy munosabatlarga kirishishida muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

O'quv muhitiga moslashuv ko'rsatkichi ikkala guruhda ham nisbatan yuqori bo'ldi (nazorat guruhida 75%, tajriba guruhida 62%). Bu ko'rsatkich bolalar uyidagi tarbiyalanuvchilar ta'lim jarayoniga muayyan darajada moslasha olishini bildiradi. Shu

bilan birga, 13 foizlik farq ushbu sohadagi qo'shimcha yordamga bo'lgan ehtiyojni ham ko'rsatadi.

5. XULOSA VA TAVSIYALAR

Tadqiqot natijalari oilaviy bolalar uyida tarbiyalanayotgan o'smirlarning ijtimoiy-psixologik moslashuv darajasi ota-ona qarmog'idagi tengdoshlariga nisbatan sezilarli darajada past ekanligini isbotladi. Bu holat quyidagi omillar bilan bog'liq deb faraz qilinadi:

- doimiy mehribonlik va individual e'tiborning yetishmasligi;
- oilaviy kommunikatsiya namunasidan mahrumligi;
- emotsional qo'llab-quvvatlash manbalarining chegaralanganligi;
- ijtimoiy rollarni o'rganish imkoniyatlarining kamligi.

Shu sababli, oilaviy bolalar uyida tarbiyalanayotgan o'smirlar bilan maxsus psixokorreksion dasturlarni amalga oshirish zarur. Bunday dasturlar, birinchi navbatda, emotsional barqarorlikni mustahkamlash, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini oshirishga qaratilishi lozim.

Bundan tashqari, bolalar uylarida ishlaydigan psixolog va tarbiyachilar uchun maxsus kasbiy rivojlanish treninglarini tashkil etish, hamda har bir tarbiyalanuvchi uchun individual psixologik qo'llab-quvvatlash rejasini ishlab chiqish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Osnitskiy A.K. Moslashuvchanlik metodikasi. — Moskva: Psixologiya instituti, 1993.
2. Kon I.S. O'smirlik psixologiyasi. — Toshkent: O'qituvchi, 1989.
3. Rutter M. Deprivatsiya va bolalar rivojlanishi // Psixologiya jurnali. — 1998. — №4.
4. Feldshteyn D.I. O'smirlik psixologiyasi: rivojlanish muammolari. — Moskva: MPSI, 1999.
5. O'zbekiston Respublikasi «Ta'lim to'g'risida»gi Qonuni. — Toshkent, 2020.

